

Н. Костенко, д-р. філол. наук, проф.

Про вірш у поетичному циклі Т. Шевченка “В казематі”

Поетичний цикл Т. Шевченка —В казематі”, як відомо, створювався після арешту, під час тимчасового перебування поета в казематі III відділу В Петербурзі з 17 квітня по 30 травня 1847 р. За свідченням В. Лазаревського, —...сидячи у фортеці перед відправкою у заслання, Шевченко на полях якоїсь книги, даної йому для читання, написав багато віршів. Відрізав ці стьожки і виніс у чоботях”. [12, 446]. Між 17 і 19 травня в казематі були написані вірші —Ой одна я, одна...”, —За байраком байрак...”, —Мені однаково, чи буду...”, —Не кидай матері! — казали...”, —Чого ти ходиш на могилу?”, —Ой три шляхи широкії...”. Між 19 і

30 травням – вірші —Н. Костомарову" ("—Веселе сонечко ховалось..."),
—Садок вишневий коло хати...", —Рано-вранці новобранці...", —В неволі
тяжко, хоча й волі...", —Косар", —Чи ми ще зійдемося знову...", —Не
спалосся, а ніч, як море..." [2, 160, 165]. 30 травня —кириломефодієвцям
було оголошено царську конфірмацію", згідно з якою Шевченка
—засилали рядовим в Окремий Оренбурзький корпус" [3, 166]. 31
травня у супроводі фельд'єгеря Шевченка було відправлено до
Оренбурга.

Цикл поступово формувався як певна художня цілісність, про що
свідчить і нумерація творів, і дописаний згодом (під час переписування
до —Малої книжки" наприкінці 1840 – на початку 1850) заспівний вірш

—Згадайте, братія моя..." Спочатку цикл складався з тринадцяти
віршів, але у 1858 р. в Москві, після повернення з вигнання,
переписуючи твори з —Малої" до —Більшої книжки", поет вилучив вірш
—Не спалосся, а ніч як море...", можливо, через його більший обсяг та
побутовий зміст. Тоді ж з'явилися і назва —В казематі", і присвята (—Моїм
соузникам посвящаю").

Ніна Чамата, характеризуючи —структурну цілісність" циклу,
звертає увагу на те, що —п'ять віршів із тринадцяти є медитаціями та
рефлексіями ліричного героя", решта – це —їхня об'єктивація в сюжетах і
образах", що зумовлює —багатсуб'єктність" циклу —В казематі" і —широкий
жанровий діапазон творів, які входять до нього (серед них – елегії, пісня,
балади та її модифікації, вірші розповідного характеру, ідилія, притча)".
[9, 107]. Загалом, як слушно зазначає дослідниця, —цикл засвідчив появу
нової форми реалізації ліричного переживання, нового типу сюжетності,
нового способу творення людської особистості в усьому багатстві її
психологічних виявів та соціальних зв'язків" [10, 111]. Новизну можна
побачити і на рівні віршової форми циклу.

За часом написання першим у циклі з'явився вірш елегійного
змісту —Ой одна я, одна, // Як билиночка в полі..." Дослідники вказують
на текстову подібність цього вірша до цілої низки створених на той же
мотив народних пісень – —Ой сама я, сама, // Як билина в полі", —Сама я,
самесенька // Як билина в полі" та ін. [13, 449]. Однак ступенем
поетичної експресії, структурної цілості Шевченків твір суттєво
відрізняється від згаданих зразків народнопісенної лірики. Стилістична
реалізація мотивів самотності, безнадії, згубленої молодості, втраченого
кохання, повтор негачій, антиномій —долі-недолі", —щастя-нещастя",

—добрих" і —злих" людей такі концентровані, що в жанровому
відношенні виводять твір за межі звичайної пісні і швидше
уподібнюють до плачу, голосіння, тужіння:

Ой одна я, одна,
Як билиночка в полі,
Та не дав мені бог
Ані щастя, ні долі.
Тільки дав мені бог
Красу – карії очі,
Та й ті виплакала
В самотині дівочій.

Ані братика я,
Ні сестрички не знала,
Меж чужими зросла
І зросла – не кохалась!
Де ж дружина моя,
Де ви, добрії люде?
Їх нема, я сама,
А дружини й не буде!
[11, т. 2, 6-7]

У ритмічному відношенні твір впорядковано 13-складовим (6+7)

2 розміром з чергуванням чоловічих і жіночих клаузул (чЖчЖ), римованими парними рядками (хАхА). Метричним еквівалентом цього силабічного ритму є 2-стопний анапест, що свідчить про очевидні відхилення від народнопісенної схеми.

Філарет Колесса у своїх —Студіях над поетичного творчістю Т. Шевченка" описав найбільш поширені форми 13-складового розміру в українській народній пісні – насамперед 13-складовий 3-колінний вірш у двостиховій строфі (4+4+5); цю модель Шевченко використав у п'ятому вірші циклу —Чого ти ходиш на могилу?"

Водночас Ф. Колесса зазначає, що, виходячи з основної схеми вірша (4+4+5), поет утворює нові строфічні форми, які не зустрічаються в народних піснях, зокрема такі моделі: (4+4)2-5; (4+4)2-(5+5); (4+4)4-5.

—Шевченко, – наголошує дослідник, – з елементів народної ритміки утворює нові пісенні форми" [4, 294].

Стосовно 13-складовика (6+7)2 у вірші —Ой одна я, одна" Ф. Колесса слушно зауважує, що —самого складочислення не вистачає для класифікації форм силабічної версифікації, бо ... увиходить у гру акцентуаційний принцип, особливо коли йде про розміщення римових наголосів" [5, 307].

Можливості нової 13-складової форми Шевченко випробував також у наступному вірші баладного типу —За байраком байрак", що вирізняється складнішим візерунком вільного римування. Як і в попередньому вірші, у силабічній структурі цього розміру відчутно анапестичний імпульс, що подеколи порушується внаслідок заміни двоскладової, анапестичної анакрузи на односкладову ямбічну, що призводить до збігу наголосів на другому і третьому складах:

Із могили козак	UU – UU –
Встає' сівий, похилий.	U – – UU – U
Встає' сáм уночі	U – – UU –
Іде в стéп, а йдучи	U – – UU –
Співá, сýмно співає	U – – UU – U

До порушень належить і вмонтування в кінцівку вірша двох 8-складових рядків з хореїчним ритмом (X4) – у рядках 28 і 34:

- Сині хвилі голосили 4+4 – U – UUU – U
- А могила застогнала 4+4 UU – UUU – U

Ці порушення свідчать про стійкість силабічного кістяка у Шевченковому вірші і водночас про початок його силабо-тонізації. Як писав Колесса, —коли беремо під увагу тільки силабічну схему, то до всіх перечислених у цій групі поезій Шевченка знаходимо паралелі в народних піснях; однаке щодо розуміння наголосів ці поезії виявляють зовсім виразну тенденцію до стопового укладу (в більшості випадків – Н.К.), чим відрізняються від паралельних народнопісенних зразків" [6, 308].

Отже, цілком обґрунтованим видається загальний висновок Ф. Колесси про те, що —у віршуванні Шевченка ця група творить неначе перехідний ступінь межи людвою ритмікою і метротонічною версифікацією" [7, 305].

Слід також взяти до уваги, що 13-складовик (6+7)2, яким всуціль укладено два перших згаданих твори – —Ой, одна я, одна" і —За байраком байрак" – був застосований лише в циклі —В казематі" і ніде більше не зустрічається ні раніше, ні згодом, тобто є унікальним у віршовому репертуарі Шевченка розміром. Водночас як елемент поліметричної композиції у тому ж циклі, в творі —Чого ти ходиш на могилу?", була використана інша модель 13-складовика як імітація народної пісні з основною (за систематикою Ф. Колесси) схемою вірша (4+4+5), про що вже згадувалось:

Широкая, високая	4+4
Калино моя,	5
Не водою до схід-сонця	4+4
Поливаная	5

[11, т. 2, 9]

—Калино моя" – —поливаная" – розкішна рима, що вражає звуковим і ритмічним багатством – охоплює 7-9 звуків, складена, двонаголосна.

Щодо найпоширенішого в ритміці Шевченка 14-складового розміру, то традиційна монометрична його модель (4+4)+6 – ХАХА використана тільки в одному вірші циклу – баладі —Ой три шляхи широкі!..."

Як бачимо, однією з провідних тенденцій віршотворення Шевченка в циклі —В казематі" було прагнення до звукового і ритмічного розмаїття.

У циклі поєднуються твори суто ліричного і ліро-епічного складу

– ліричні монологи, рефлексії, медитації, з одного боку, і вірші баладного типу, з іншого. Цей жанровий розподіл відбивається і на ритмічному рівні: якщо ліро-епічні твори втілюються в силабіці (з елементами

силабо-тонізації), то суто ліричні ритмізуються силабо-тонічним, класичним розміром 4-стопного ямба. Саме з циклу —В казематі" починається активне утвердження цього розміру в метриці Шевченка. Якщо до 1847 року не було жодного твору, написаного цілком ямбічним чотиристопником (він фігурує лише як компонент поліметричних композицій), то у циклі —В казематі" цей розмір представляють шість (з дванадцяти) монометричних творів, крім того, він входить у поліметричні композиції ще трьох творів циклу. Загалом у 1847 р. 4-стопний ямб посідає перше місце, а 14-складовик, як уже йшлося, застосовано лише в одному творі.

4-стопний ямб у циклі —В казематі" — це справжній гнівний ямб, зразок сповідально-говірної інтонації. Перший з ямбічних віршів (третій за нумерацією після ліро-епічної оповіді в баладі —За байраком байрак") — пронизливий ліричний монолог, —найтрагічніший, — як пише І. Дзюба, — зі сповідних віршів Шевченка" [1, 400]. —Мені однаково чи буду" — одна з кульмінаційних точок емоційного смислу циклу, своєрідне заперечення елегійно-інтимного настрою початкового вірша —Ой одна я, одна"; тут акцент з гірких переживань за власну долю переноситься на думи й переживання за долю всієї України; поету не байдуже, не однаково —

Як Україну злії люде

Присплять, лукаві, і в огні

Її, окраденую, збудять... [11, т.2, 8].

Образ покинутої, зраженої, окраденої України, пустки (пустка — один з образів-домінант циклу) виникає і в наступному вірші —Не кидай матері, казали", написаному 4-стопним ямбом. І далі — різкі перепади емоцій у вірші —Н. Костомарову" (—Веселе сонечко ховалось..."), у якому від жалю за свою сирітську долю поет переходить до екстатичної вдячності богу за те, що разом з ним ніхто не буде нести тягар його страждань (які розділила з сином мати Костомарова). А далі за контрастом — ідилія

—Садок вишневий коло хати..." І в кінцівці — інтимізація сповіді в останніх ліричних монологах —В неволі тяжко, хоча й волі" і —Чи ми ще зійдемося знову?", що завершується заповітом — закликом любити Україну:

Любіть її... Во время

люте, В остатню тяжкую

минуту

За неї господа молить. [11, т.2, 13].

У всіх цих віршах 4-стопний ямб стає тонким знаряддям для вираження найрізноманітнішої гами почуттів у їх спаданнях і піднесеннях.

Звичайно, Шевченко не був новачком в освоєнні 4-стопного ямба. Уже в поліметричній композиції першої своєї балади —Причинна" він продемонстрував цілковиту майстерність в оперуванні цим розміром (згадаймо знаменитий вступ до балади —Реве та стогне Дніпр широким"). Отже, в циклі —В казематі" ритмічне модель Шевченкового 4-стопного ямба постала як цілком кристалізована форма. Її структурні

ознаки: домінування IV ритмічної форми, тобто послаблення третьої стопи перед сильною 4-ою стопою. Так у вірші —Мені однаково..." з 23 рядків 16 мають пірихій на третій стопі, і це той метричний фон, відхилення від якого сприймається ритмічним чуттям як певна ритміко-інтонаційна модуляція; уникання метричної одноманітності за рахунок застосування інших ритмічних форм: найчастіше VI (з послабленням першої і третьої стопи), I (повнонаголошеної), II (з послабленням першої стопи), III (з послабленням другої стопи). Нерідко найгострішою точкою ритмічних зрушень виступає останній ямбічний рядок у творі, ритмічна форма якого різко контрастує з попередніми. Напр., у творі —Не кидай матері, казали" в останньому рядку —І матері не прокляла" U – UUUUU – з'являється рідкісна у Шевченка V ритмічна форма ямбічного 4-стопника з пірихіями на другій і третій стопах (п'ять ненаголошених складів). А у творі —Н. Костомарову" (—Веселе сонечко ховалось") останній рядок – навпаки – повнонаголошений (I ритмічна форма); він чітко виділяється порівняно з постійним тлом (IV ритмічна форма), повнонаголошеність стає знаком емоційного збурення:

Молюся! Господи, молюсь!	IV U – U – UUU –
Хвалить тебе не перестану!	U – U – UUU – U
Що я ні з ким не поділю	U – U – UUU –
Мою тюрму, кайдани!	– U – U – U –

U [11, т.2, 11]

Семантична навантаженість кожного елемента – загальна властивість поетичної мови, але в Шевченка вона виявляється особливо виразно. Прикладом наскрізної семантизації може слугувати написаний 4-стопним ямбом знаменитий вірш-ідилія —Садок вишневий коло хати".

Динаміка у першій його строфі:

Садок вишневий коло хати,	IV U – U – UUU – U
Хрущі над вишнями гудуть.	U – U – UUU –
Плугатарі з плугами йдуть,	II UUU – U – U –
Співають, ідучи, дівчата,	III U – UUU – U – U
А матері вечерять ждуть,	II UUU – U – U –

– передається на віршовому рівні як жвава зміна ритмічних форм (IV, II, III). Друга строфа, яка живописує вечерю коло хати, – найідилічніша; її прозорість є зокрема наслідком майже наскрізної витриманості однієї IV ритмічної форми, яка зрушується тільки в кінці (зі —співом соловейка"), де з'являється VI ритмічна форма:

Сем'я вечеря коло хати,	U – U – UUU – U
Вечірня зіронька встає.	U – U – UUU –
Дочка вечерять подає,	U – U – UUU –
А мати хоче научати,	U – U – UUU – U
Так соловейко не дає.	UUU – UUU – VI

Ефект прозорості поширюється і на наступну строфу, яка трохи урізноманітнюється порівняно з попередньою (III ритмічна форма в другому рядку), однак в останньому рядка та ж тема соловейка викликає знову ту ж VI ритмічну форму з двома послабленнями на перший і третій стопах, яка стає ритмічним курсивом слухових образів — «затихло все», тільки чути солов'їний спів:

Поклала мати коло хати	IV	U – U – UUU – U
Маленьких діточок своїх,	III	U – UUU – U –
Сама заснула коло їх.	IV	U – U – UUU –
Затихло все, тільки дівчата		U – U – UUU – U
Та соловейко не затих	VI	UUU – UUU –

[11, т.2, 11]

У створенні смислових ефектів у цьому славнозвісному вірші важливу участь бере і строфіка, і римування, про що згодом.

З форм модифікованої силабіки, яка перемежовується з ямбами, Шевченко застосував також 15-складовий 4-колінний вірш у поліметричній композиції балади — «Рано-вранці новобранці (у першій публікації П. Куліша твір мав красномовну редакторську назву — «Пустка»)). Силабічна схема (4+4)2, (4+3)2. Як зазначає Ф. Колесса, — такої складної форми не стрічаємо серед народних пісень: це оригінальний витвір Шевченка, зложений дуже вдатно із народних ритмів» [8, 296]. 15-складовик переривається одним рядком 4-стопного ямба (такі ущільнені вставки у метриці Шевченка — не рідкість), за яким слідує 14-складовий вірш. Нарешті в передостанньому вірші — «Косар», де, передчуваючи тяжке випробування, поет створює алегоричний образ смерті — неблаганного косаря, що стинає голови — мужика, й шинкаря й сироту-кобзаря... Не мина й царя", і його, поета

... не мине,
 На чужині зотне,
 За решоткою задавить,
 Хреста ніхто не поставить.

І не пом'яне. [11, т.2, 13].

Силабічна схема [(6+6), (4+4)2,–5] прокоментована Ф. Колессою, на думку якого, розміщення наголосів тут, як у пісні — «І шумить». Звертає увагу дослідник і на — «анapestичну сканзію» у перших двох рядках, і на інші ознаки силабо-тонізації, що дозволяє йому, як і в попередньому випадку, говорити про — «оригінальний» витвір Шевченка".

Своєрідність й оригінальність віршовим новотворам Шевченка додає також строфіка й римування. Усі твори, написані 4-стопним ямбом, і фрагменти 4-стопного ямба в поліметричних композиціях всуціль римовані. У 14-складовику вірша — «Ой три шляхи широкії» і у поліметричних композиціях непарні рядки — холості (ХАХА..., хАХА та ін.).

Так само скомпонований 13-складовик у пісні —Ой одна я, одна". Однак той же 13-складовик у баладі —За байраком байрак" з початку до кінця римований.

З дванадцяти творів циклу тільки два рівнострофні (двічі використано п'ятивірш з різними метрико-строфічними моделями у творах —Садок вишневий коло хати" і —Косар"). Всі інші твори є прикладами нетотожної строфіки.

Саме в нетотожних структурах розробляється дивовижне багатство оригінальних строфічних утворень, яке своїм розмаїттям нагадує віртуозні конструкції в поемі —Гайдамаки". Так, напр., у заспіві до циклу —Згадайте, братія моя" перша його частина, написана 4-стопним ямбом, складається з чотирнадцяти рядків, і цей сонетний вимір підтверджується не тільки кількісно, а й композиційно: текст чітко поділяється на восьмирядковий період, римований чотирма римами, і шестирядковий, римований двома римами. Метрико-строфічна модель: Я4-аВаВсDDcEffEEf. Звичайно, це не сонет (ні розмір, ні чотири рими в катренах і дві в терцетах не відповідають канону), але сонетний принцип конструювання твору тут, на наш погляд, усе ж присутній.

Так само у вірші —В неволі тяжко, хоча й волі..." чотирнадцять рядків своїм римуванням нагадують перекинаний сонет, де спочатку з'являються шестивірші, а потім восьмивірш. Метрико-строфічна модель: Я4-AbbAAbCCddCCdd. Зрозуміло, що вільна стихія вірша Шевченка не терпить нормативних форм, та все ж уроки класики враховуються.

Твори з більшою кількістю рядків упорядковані вільним римуванням, де періодично змінюються усі основні способи римування: перехресне, кільцеве і парне. Цих змін для поета замало – в періодичні чергування часто вплітається наскрізна рима, яка повторюється тричотири-п'ять разів, утворюючи цілі ланцюги рим. Напр., у зачині вірша

—Чого ти ходиш на могилу?" – чотирикратний – трикратний повтор рим:

– Чого ти ходиш на могилу?–	A
Насилу мати говорила.–	A
Чого ти плачеш, ідучи,	b
Чому не спиш ти уночі,	b
Моя голубка сизокрила? –	A
– Так, мамо, так. – І знов ходила,	A
A мати плакала, ждучи.	b

Та ж чоловіча рима повторюється в кінцівці твору:

Раділи люде, встаючи,	b
A мати й спати не лягала,	C
Дочку вечерять дожидала	C
І тяжко плакала, ждучи.	B

Кільцева строфічна композиція – улюблений прийом в строфіці Шевченка, яскравим прикладом якої в циклі —В казематі" є вірш —Мені однаково, чи буду..." Емоційно-сміслова антитеза —однаково – та неоднаково" тонко прокреслена і в строфічній організації рим їхній подібності й відмінностей: на початку твору домінує перехресний принцип – AbAbb, в кінці – AbbAbAb – кільцевий.

Звукові й смислові ефекти наскрізної рими мистецьки використані поетом у вже згаданому вірші —Садок вишневий коло хати". Твір, як відомо, строфований трьома п'ятивіршами. Перший рядок твору – —Садок вишневий коло хати" – задає наскрізну риму для кожної з трьох строф: —Сім'я вечерея коло хати", —Поклала мати коло хати"; ця рима в кожному із п'ятивіршів утворює суголос: хати – дівчата, хати – научати і знову – хати – дівчата. Три інші рими в кожному з п'ятивіршів римуються між собою, але всякий раз по-різному: гудуть – йдуть – ждуть; встає – подає – не дає; своїх – коло їх – не затих. Так утворюється гармонійна, симетрична строфіка твору, яка й справляє враження дивовижної чистоти, ясності й прозорості, про яку говорилося раніше. Метрико-строфічна модель твору:

AbbAb	ЖччЖч
AccAc	ЖччЖч
AddAd	ЖччЖч

Майже усі рими в звуковому відношенні точні, жодної неточної. Риму —хати – дівчата" слід віднести до приблизних, але ця приблизність ближча до точності, ніж до неточності.

Надання переваги точній римі перед неточною – основна тенденція римотворення в циклі —В казематі". Що особливо помітно порівняно з творами кількох попередніх років, написаних до заслання. Зокрема в творах 1845-1846 рр., у таких як —Псалми Давидові", —Лілея", —Русалка", переважають неточні й приблизні рими. Це, очевидно, пов'язано з ритмічною відмінністю названих творів. —Псалми Давидові", —Лілея", —Русалка" написані генетично народнопісенним 14-складовим віршем (4+4+6) з традиційним парним римунням ХАХА, який у поета асоціювався з найбільшою свободою в утворенні римових суголосів. А в циклі —В казематі", як уже йшлося, домінує класичний 4-стопний ямб, який спонукав до широкої розробки творчих потенцій точної рими – як флективної, так і комбінованої. Це не значить, що поет у чомусь втрачає свободу. Це означає, що концентрація творчих сил поета у перші дні ув'язнення була такою потужною, що саме в цій звуковій і смисловій точності він міг найкраще виявити свої переживання. Як і раніше, поет дозволяє собі переривати ланцюг рим одним-двома холостими, неримованими рядками. Напр., у вірші —Н. Костомарову", – 22-й рядок:

21. Дивлюсь – твоя, мій брате, мати,	А
22. Чорніше чорної землі,	х

24. Молюся! Господи, молюсь!	b
25. Хвалить тебе не перестану!	C
26. Що я ні з ким не поділю	b
27. Мою тюрму, мої кайдани.	C

[11, т.2, 11]

Можна припустити, що виразно алітерований рядок —"Чорніше чорної землі" поет свідомо залишив неримованим, щоб привернути до нього увагу читача.

Проведений віршознавчий аналіз дозволяє зробити певні висновки:

– Під час ув'язнення в казематі з 17 квітня по 30 травня 1847 р. Шевченко не тільки не піддається депресії, а й навпаки мобілізує усі свої вітальні й духовні сили, що призводить до вибуху творчої продуктивності і визначає оновлення поетичного інструментарію. За розмаїттям ритмічних, римових і строфічних моделей цикл —"В казематі" можна поставити поряд з геніальною поемою —"Гайдамаки" – вершинним твором Шевченкової молодості.

– У ритміці циклу виявляється дві основні тенденції: 1) створення нових модифікацій силабічного ритму, який уже зазнає певного впливу силабо-тоніки і 2) широке впровадження класичного 4-стопного ямба – уперше як монометричного розміру, що постає у різноманітті ритмічних форм.

– Із силабічних розмірів особливий інтерес являють 13-складовий і 15-складовий вірш, у яких поєднуються елементи народнописенної ритміки з певним метричним впорядкуванням. У зв'язку з цим є підстави вважати, що силабічні неімітаційні Шевченкові розміри – це перехідні форми між силабікою і силабо-тонікою. М. Гаспаров, досліджуючи сучасний російський вірш, як відомо, виділив групу перехідних форм між силабо-тонікою і тонікою – різні розміри дольника і тактовика. Шевченкова ритміка дозволяє нам виділити групу проміжних форм, яких немає в російській поезії, – цілий комплекс перехідних форм між силабікою і силабо-тонікою – це насамперед 14₈-складовий вірш, а також 13₆-складовий та ін. силабовці.

– 4-стопні ямби у Шевченка суцільно римовані – на відміну від 14-складовика, де застосовується переважно парне римування. Спосіб римування в ямбах, як правило, вільний, з безсистемним чергуванням різних форм впорядкування, що призводить до утворення унікальних нетотожних строф (строфоїдів).

– За звуковим складом рими переважно точні. Точність є певним звуковим еквівалентом впорядкованості ритму в 4-стопному ямбі.

– Отже, поетичний цикл Шевченка —"В казематі" став справді новим, переломним етапом у його віршотворчості, що визначив наперед головні тенденції її дальшого розвитку.

1. *Дзюба Іван*. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К., 2008.
2. *Жур Петро*. Труди і дні Кобзаря. – К., 2003.
3. Там само.
4. *Колесса Ф.М.* Студії над поетичною творчістю Т. Шевченка. // Колесса Ф.М. Фольклористичні праці. – К., 1970.
5. Там само.
6. Там само.
7. Там само.
8. *Колесса Ф.М.* Зазначена праця.
9. *Смілянська Валерія, Чамата Ніна*. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. – К., 2000.
10. Там само.
11. Тут і далі цитуємо тексти за виданням: *Шевченко Тарас*. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. Том другий. Поезія. 1847- 1861. – К., 1990. У дужках зазначається том і сторінка; 12. Там само; 13. Там само.